

manjka št. 7-277
POŠTNA PLAČANA V GOTOVINI

♦ V R T E C ♦

1930

10

1931

VSEBINA k 10. številki: Virgilij: Učilnici v slovo — Esén: Spomladna nedelja na Krasu — Venceslav: Zgodba o zvezdah — D. D.: Konj — Iz Slomškove šolske risanke — Virgilij: Sodni dan — Jan. Pucelj: Domišljavec — Ant. Komar: Kobilar — Fr. Rojec: Obiskal je muzej — L. Podlogar: Iz zgodovine kranjskih trgov 17. Tržič — Ciril Podržaj: Nekje — Pouk in zabava.

SLOVSTVO.

Staršem in šolskim knjižnicam priporočamo, da kupijo za mladino:

Prigode malega Nonija. 186 strani, cena Din 40.—, dobi se samo vezana knjiga.
Za židano voljo. Pesmi in pripovedke, 79 strani, cena vez. Din 36.—, broš.
Din 26.—.

Obe knjigi je založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Zagonetke v 9. številki so prav rešili: vse: Vider Marica, Ljubljana; dve: Trdina Vladko in Božica, Gor. Radgona; Šešerko Jakob, Meden Franc, Knez Rudolf, Pučnik Janko, Kukovica Ivan, Gutovnik Jožef, Veržej; Kos Anton, Brance Ignac, Vojnik; Gogala Čita, Vreček Anica, Kogovšek Marija, Zvezda Ivica, Vehovar Anica, Vidic Zlatka, Jerše Vida, Koželj Amalija, Janežič Marija, Hočevar Anica, Vidmar Pavla, Burja Ana, Levec Ivanka, Demšar Vida, Štular Anica, Okorn Slavica, Žagar Milena, Zajc Pavla, Hren Asta, Lavtižar Lidija, Ignotti Zofija, Kikelj Ljubomira, Ljubljana; Stropnik Milica, Velenje; Dobrovoljc Ana, Verd; Rigler France, Ribnica; eno: Radenčič Ignac, Jurovski Brod; Klenovšek Marija, Celje; Zazvonil Oto, Tržič.

Iz žreban je bil Meden Franc, Veržej.

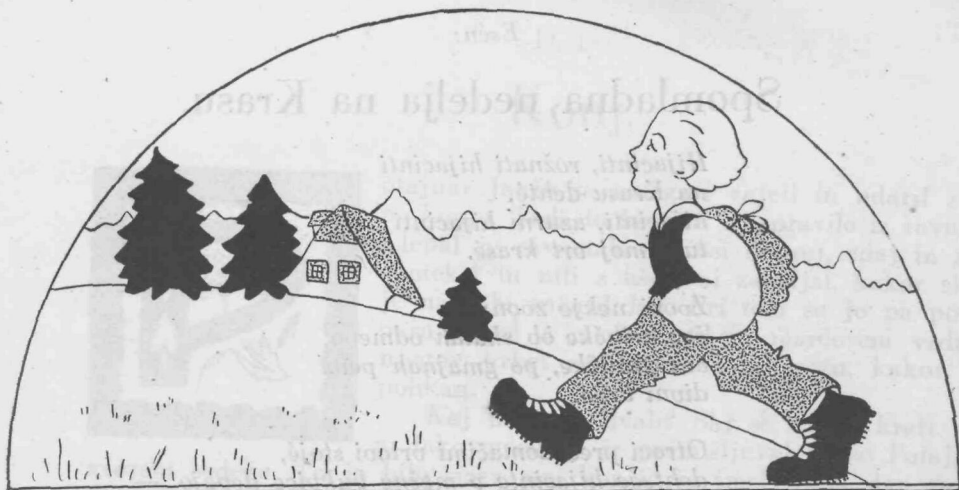
Samo 1 Din stane knjižica »Sprehod po Ljubljani« pri upravi »Vrtca«, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80. — Priloži naročilu v pismu znamko za 1 Din!

Uprava Vrtca (Ljubljana, Sv. Petra cesta 80) ima še nevezan Vrtec 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30 po Din 14, vezan Vrtec 1922, 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30 in vezan Angelček 1921, 1922, 1925, 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29 in 1929/30. — V Jugoslovanski knjigarni se dobe poleg navedenih še Vrtec (vezan) 1910, 1911, 1913—1917, 1921—1924; Angelček (vezan) 1895, 1906, 1908, 1912—1916, 1924.

Razpis nagrade. Kot nagrado za rešitev treh zagonetk v Vrtcu razpisujemo: primerno mladinsko knjigo, kot si jo rešilec sam izbere, ali vezan Vrtec in Angelček 1922, ali vezan Vrtec in Angelček 1925/26, ali molitvenik »Pri Jezuscu« (z zlato obrezo). — Nagrado pa more dobiti le en rešilec, ki ga določi žreb.

Vrtec s prilogo Angelček (10 številčk) stane za leto 1930/31 Din 22, Angelček sam Din 8.

Urednik in izdajatelj: Jožef Volc, stolni kanonik v Ljubljani, Pred škofijo številka 8. Rokopisi in rešitve naj se pošiljajo na »Uredništvo Vrtca in Angelčka« v Ljubljani, Pred škofijo št. 8. — **Naročnino sprejema** »Uprava Vrtca in Angelčka« (dr. Jožef Demšar) v Ljubljani, Sv. Petra cesta št. 80. — Čekovni račun uprave ima številka 10.470.

1 9 3 0 / V R T E C / 1 9 3 1

Virgilij:

Učilnici v slovo.

*Ostavljamo te, beli dvor,
dom naših nálog in nadlog;
ti dom težav in dom prevar —
očuvaj vendar te nam Bog!*

*Poslavljamó se, modri zbor:
učiteljev, vzgojiteljev,
ki bili ste nam v šolskih dneh
namestniki roditeljev.*

*Ostani z Bogom, naš vratar,
ti nemih sten in sob čuvaj,
ki tolikrat nam resnovdan
odprl si vrata na stežaj!*

*Mir bodi tebi, naš klicar,
ti glasni zvonec vrh stopnic!
Kakó je včasih bridek bil
in včasih ljub nam toj bil klic!*

*Razhaja naš se bratski krog:
Čez kratkih tednov dvakrat pet
v prijateljsko si svidenje
podali bomo róko spet.*

Esén:

Spomladna nedelja na Krasu.

Hijacinti, rožnati hijacinti
na Krasu dehtë,
hijacinti, azurni hijacinti
tudi moj ort krasé.

Zooni nekje zoon:
čez hribčke ob skalah odmeva,
čez grmičke, po gmajnah peva
dionni bron.

Otroci pred domačimi ortovi stojé,
dehteče hijacinte v mašne bukvice devajo —
oj, kako jim v radosti oči sevajo,
in vsi srečni so, ko v cerkev hité.

Oltar krasi list zelen,
lavor venča božji križ.
Ljubi Jezus oznanja paradíž
in mašnikov plašč je kot narcis rumén.

In v moji duši se budé
srečnih dni spomini:
o blagor mu, kdor na gmajni
v kraški dolini
za nedeljo Gospodovo vé!

//

Venceslav:

Zgodba o zvezdah.

Bil je bel otrok in vse je dal,
da bi lahkó pri oltarju zlatem
luč prižgal.

In molil je k Očetu-Bogu:
Tista luč, ki moram še jo doživeti,
naj na Tvojem nebu vsak večer
kot žaren plamen sveti.

In Bog ga je poklical v božji grad
in tam prižiga svetle zvezde,
kadar gremo spat.

D. D.:

Konj.

olajnar Janže je nategnil vajeti in udaril z bičem po konju. Toda to konjiča ni spravilo iz ravnodušja. Klepal je ravnotako počasi naprej, zdaj in zdaj se opotekel in niti z ušesi ni zamajal, kakor sicer, če je na sebi začutil bič. Pri tem se je pa potil kot parni kotel v mrzlem, tihem marčevem vzduhu in njegov hrbet se je svetil od potu, kakor bi bil polikan.

Kaj neki je živali? Saj se druge krati v teku ni tako močil — je premišljeval Janže Polajnar na svojem sedežu. To je bilo sicer res: konjič je imel težak dan za seboj. Od ranega jutra je bil neprestano na nogah. Posebno ga je menda danes še utrudila dolga pot po podeželskih cestah. Zato pa naj bo ta voznja danes zadnja; polnoč je že in do brzovlaka tako ali tako ne pride pravočasno.

Kajpak, konjič se je postaral, ne da se tajiti! Pred leti ga je kupil od konjederca, kateremu je bila izgarana žival še predobra za zakol. Odštel je takrat zanj svoje zadnje prihranke; mali, enovprežni koleselj, ki ž njim vozi, pa še do danes ni čisto plačan. Toda konjič je kljub svoji ostarelosti dobro služil in se vrlo držal, akoprav so mu kosti v bokih in rebrih že kaj sumljivo štrlele iz telesa.

Spet se je konjič spotaknil, kakor da ne more več prav dvigati nog.

Janže Polajnar je bil od srca vesel, ko je čez nekaj minut privozil do cilja in je človek, katerega je vozil, izstopil, on pa obrnil koleselj.

Šmentana reč, se res konj poti! Bele pene mu visé z brzde in v gostih kosmih trgajo na tla. In vendar ni danes nič hitreje vozil ko druge krat. Kaj, če je kljuse res bolno? Kako bo potem? Janže Polajnar ima doma šest lačnih ust, ki čakajo na njegov dnevni zaslužek...

Počasi, v koraku, pelje do doma. Tam je že davno vse v temi in tiho.

Ustavi pred hišo in izpreže konjiča, ki se komaj še drži na nogah, pa ga obrne, da gre sam ob slabem svitu vozne svetiljke čez tlakovano dvorišče v hlev. Janže Polajnar pa potegne koleselj v šupo, porine zapah na durih in krene v hlev, da oskrbi žival za noč.

S povesmom slame mu otre pot s hrbta in nog, pa vrže nanj odejo, da se ne prehladi. Pa res mora biti žival bolna! Noče ne jesti, pa tudi za vodo v čeburu ne mara.

Janže si v skrbi niti suknje ni slekel. Zdaj pa stoji tu ter povešenih rok in mračnega lica gleda na žival, ki z nagnjeno glavo stoji pred polnimi jaslami in ji kar ni, da bi jedla.

To se ne bo dobro izteklo! Koleselj še ni plačan in zdaj bo znabiti še po konju. — Janže Polajnar ne ve, kako si bo pomagal, če mu res žival pogine. Toliko je gotovo, da mu na odplačilo nihče ne bo prodal drugega konja. Znabiti je pa res zadnji čas po opolzkem, mokrem tlaku žival preveč mučil, pa si bo konj spet opomogel, ako bo imel nekaj dni počitka. Saj končno najkrepkejša žival ne prenese toliko truda, ako mora biti dan na dan, v petek in svetek vprežena. Najmočnejši konj bi opešal. No, in prav mlad tudi njegov konj več ni. — Spet stopi bliže in nežno pritisne svoje lice h konjevi glavi ter reče pol tolažeče, pol proseče: »Ljubček moj, kaj pa je s teboj? Mi vendar ne boš zbolel, ti! Morava vendar še kaj prislužiti!«

Jej, kako konj sope! Sunkoma in s silo peha zrak iz nozdrvi, kakor bi se bil po težkem diru usopil in se ne more več umiriti.

Janže Polajnar vlije iz steklenice žganje v kozarec, dvigne konjiču glavo in mu potочи pijačo v grlo. — Potem s težkim korakom odštorklja skozi vežo do čumnate, kjer spi njegova žena z otroki.

»Konju nekaj ni prav,« reče v čumnati potrt in tiho svoji ženi, ki se je ob njegovem vstopu prebudila. — »Ali nič ne vzame in pije tudi ne?« prestrašena vpraša žena, vzame ogrinjačo in gre z možem, da si še enkrat ogledata žival. Ko stopita v hlev, leži konj že iztegnjen na stelji. Silno sope kakor prej in od časa do časa mu kakor krč potresava v bokih in lakotnica se mu dviga in pada kakor meh pri pihalniku.

»Janže, Janže!« zastoka žena, ko vidi, kako je s konjem.

Janže Polajnar nič ne odgovori. Brez besede stoji z namrščenim čelom in ne ve, ne kaj bi rekel, ne kaj bi storil.

Znabiti bi poklical živinozdravnika, se spomni. Toda ponoči bi zahteval dvojno plačilo in končno bi morda še nič ne pomagalo.

Smolo ima, pa je! Vse njegovo življenje je bila ena sama nesreča.

Z vzdihom se zgrudi na steljo ob jasliah in gleda, kako žena ljubkove in tiho tožeč gladi konja po vratu.

Saj je čisto jasno: konj bo poginil! Ako taka žival enkrat resno zboli — kaj potem pomaga živinozdravnik, si misli Janže Polajnar. Kako je bilo pa tedaj s kravo rjavko, ko je obležala na vročnici. On je bil takrat še mlad fantič, pa se vendar še vsega spominja. Dva dni so upali, da bo vročnica prešla, končno so pa le morali prijeti za nož. In s konjičem tudi ne bo drugače. Ne bo si več opomogel, to je gotovo. Nesreča čez nesrečo in udarec na udarec! Nekaj let se je ukvarjal z malo kmetijo, ki jo je bil podedoval od svojega očeta. Ubijala sta se na nji z ženo od jutra

do večera. Toda kaj sta mogla zoper dolgove? Nekega dne je prišlo malo domovanje na boben in po svetu sta morala s trebuhom za kruhom.

Iz kraja Janže ni vedel, česa bi se lotil. Potem mu je nekdo svetoval, naj se poprime kočijaštva v mestu. Spočetka ga je to opogumilo, a vendar je bilo — kakor pravimo — življenje iz roke v usta. Oves je bilo treba kupovati po vrečah, ker za večjo zalogo ni zmogel, in kar si je od ust pritrgal, je bilo treba dati za voz. Tudi pri kovaču je še dolg za zadnje podkovanje — se spomni zdaj — in za zadnji kolesi je tudi še dolžan.

Zdaj pa poginja še konj...

»Janže, prav bi bilo, ko bi šel počit,« pripomni žena. »Če se kaj zgodi, te bom poklicala.«

Toda Janže Polajnar noče nič slišati o počitku in spanju. »Pusti to, Lenčka,« ji odgovori. »Rajši pojdi ti spet spat. Samo — če mi prej še prineseš dolgi nož.«

Jokaje žena odide. Razumela je, da bo treba v zadnjem hipu konja še zaklati, da se znabiti vsaj nekaj dobi za meso.

Janže Polajnar pa obsedi zamišljen in s svojimi sinjimi, preutrujenimi očmi opazuje konja, ki leži sopihajoč in stokajoč na stelji. V očeh se mu vidi le še belina in po telesu mu gre drgetanje, trepetanje in stresanje kakor pred smrtjo. Strahotno shujšan, pregnan in reven leži tam, oči so mu globoko upadle, kosti v bokih in rebra mu štrle iz telesa. Na hrbtu in po bedrih mu je konjska oprava v širokih progah posnela dlako in zarezala brazde.

Zakaj li se žival tako trese? Ali so mar to zadnji zgiblajji?

Morda je zdaj res zadnji čas, seči po nožu? Lesk v velikih temnih očeh je začel konju ugašati — novo trepetanje gre po telesu in počasi — počasi vse ponehava.

Janžeta zbode pri srcu, ko to vidi. Zave se, to je smrt. Neodločen stoji, z nožem v roki.

Ne, ne more!

Akoprav je samo nerazumna stvar. Ne, ne more! — Konjič mu je služil do zadnjih moči, neutrudno, dan in noč in do poslednjega hipa. S široko odprtimi očmi strmi Janže v poginjajočo žival, ki v smrtnem boju še trudna stega noge, kakor bi ne imela konca pot, po kateri je tolkla dolgih trideset let svojega življenja brez pokoja, brez miru.

Še enkrat zasopiha kakor pod bremenom in potem obleži pokojno. Trudna kopita obmirujejo za vedno.

Janže Polajnar krene z gugajočo se hlevno svetiljko proti čumnati. Njegova žena še ni zaspala.

»Konj je poginil!« reče tiho.

»Janže, Janže!« zajoka žena.

»Je že tako!« zastoka mož in upihne svetiljko.

Vsa teža njegovega življenja pade nanj, ko stoji v temni čumnati in poslušati tiho ihtenje svoje žene. Stisne pesti in zobe.

»Ali si nož še rabil, Janže?« vpraša potihem žena.

»Ne,« odgovori Janže Polajnar. »Tako čudno mi je bilo pri srcu.«

Tedaj se ženin jok umiri. »Potem naj že bo, kakor je,« pravi, pomirjena, ker je stara, zvesta žival v miru končala.

»Je že tako!« reče Janže Polajnar.

(Schutzengel, 1931.)

Iz Slomškove šolske risanke.

VI.

Ob knjigi in plugu.

Oče s plugom, z ostrim drugom,
rezali so brazde v njivo;
jaz sem s knjigo šel pred plugom,
z bolečino v srcu živo.
Noga v istih gre razorih,
duh teži po drugih vzorih.

Ali oče so ozkipeli:

»Saj mi še na plug bo sedel
Kdor ob plugu glavo beli,
komaj črni kruh bo jedel.
Konj in vol sta vez nerodna,
plug in knjiga reč neplodna!«

Pot zastala je živini
med počasnimi nogami,
plug obstal je v ruševini,
bič je pal po moji rami,
knjiga pala po razoru
kakor kruha kos na dvoru.

Gledali so mati s praga
moje branje in oranje,
videli so mati draga
višjo misel in spoznanje.
Prihiteli so na njivo:
»Kesne brazde! Kaj je krivo?

Ti za plug si, oče, ustvarjen,
delaj s plugom, pamet pravi;
temu drug je dar podarjen,
naj stori po svoji glavi.
Pamet prva, volja druga,
pusti sina izpred pluga!«

Knjigo mati so pobrali,
sled so v brazdi poravnali.

Slastoznal in Tenkospal.

Indijska pravljica.

Bil je ob reki Ganges trgovec, ki je razvajal svoja sinova tako, da nista bila ne za učenje ne za lov. Na nobeni pojedini ju niso marali. Starejši je našel pri vsaki jedi kako slast (okus) po nečednem. Vedel je za vsako kuhano travo, kod je rasla, s čim je bila zalita in pognojena, v kaki posodi je bila kuhana, s kakšnimi rokami rezana ali gnetena. Tudi je poznal meso vsake živali; vedel je, kod se je pasla, kdo jo je ulovil, s kakšno soljo je soljena, pri kakšnem ognju pečena. Dostikrat je zaštudil ta sin vsem zbranim gostom jed. — Mlajši je bil pa tako tenak zaradi postelje, da je našel in naštel vse krive kosme v žimi; je povedal, od kake živali je žima ali volna in je osramotil dostikrat gostitelja.

Dečka sta dobila ime Slastoznal in Tenkospal in nikdo ni maral zanju. Ko jima je umrl oče, sta hitro raztepla premoženje in potem nista vedela, ne kaj ne kam. Napotila sta se h kralju tiste dežele, mu povedala, kaj znata, in ga prosila pomoči. Kralj je rekel svojim dvorjanom: »Vsaka umetnost ima kaj dobrega na sebi. Poskusimo, če je res, kar pripovedujeta.«

Kralj ukaže kuharjem, naj napravijo kosilo iz najboljše vrste mesa in zelenjave. Pa že pri piški se je kremžil Slastoznal in odložil zlato žlico.

»Kaj pa ni prav?« ga vpraša kralj in odloži žlico. Za njim so seveda položili vsi povabljeni žlice. Slastoznal pove: »Meso je sicer res od bele mlade kure, ki je jedla samo v mleku namočen kruh, toda njena mati koklja je bila jezljiva in zato ima meso grenko slast. Riž pa diši po mrličih.«

Vse prebledi in vsem se jed upre. Kralj pošlje po kuharja in zagrmi vanj: »Kje imaš spravljen riž?«

»V zaboju iz cedrinih desak,« se strese kuhar.

Kralj poizve, kje je riž kupljen, kje je zrasel. Kmet, ki je riž pridelal, zagotavlja, da je njiva že več stoletij last njegove rodbine pa da ni bil nikdar noben mrlič tam pokopan. Kralj ukaže zadevo preiskati — iščejo po starih zapiskih in doženo, da je bil kraj, kjer so usejali tisti riž, pred petsto leti res pokopališče.

Nato ukaže kralj, naj nasteljejo mlajšemu bratu za par laktov visoko samih svežih listkov vrtnic, potem naj to pregrnejo z najtanjo svilo. Na tem ležišču naj leži Tenkospal. Mora spati kakor v rajju, je mislil kralj. Tenkospal se pa dvigne v jutru ves raztepen in toži, da ga boli vsaka koščica. Kralj ukaže, naj pregledajo na ležišču list za listom, in res najdejo vmes dolg ženski las.

Kralj da Slastoznalu in Tenkospalu lepo stanovanje in obilo sužnjev. Slastoznal je potem na dvoru preskušal vse jedi, preden so smele na kraljevo mizo, Tenkospal je pa vsak večer preiskaval, če ni v kraljevi postelji skrita kaka nevarna reč.

Virgilij:

Sodni dan.

*Preko leta starec siv
kakor žanjec preko njiv
stopa sodni dan in strah,
v srcih zbuja: Hej! in Ah!*

Hej! Na desni:

*Med sijaji,
med smehljaji:
Roža redka —
jasna Petka
tam in tod.*

Ah! Na levi:

*Tam med mraki,
med oblaki
so se vnele
strašne strele:
Enal Dvel!*

*Preko leta starec siv
kakor žanjec preko njiv
stopa sodni dan in strah,
v srcih zbuja: Hej! in Ah!*

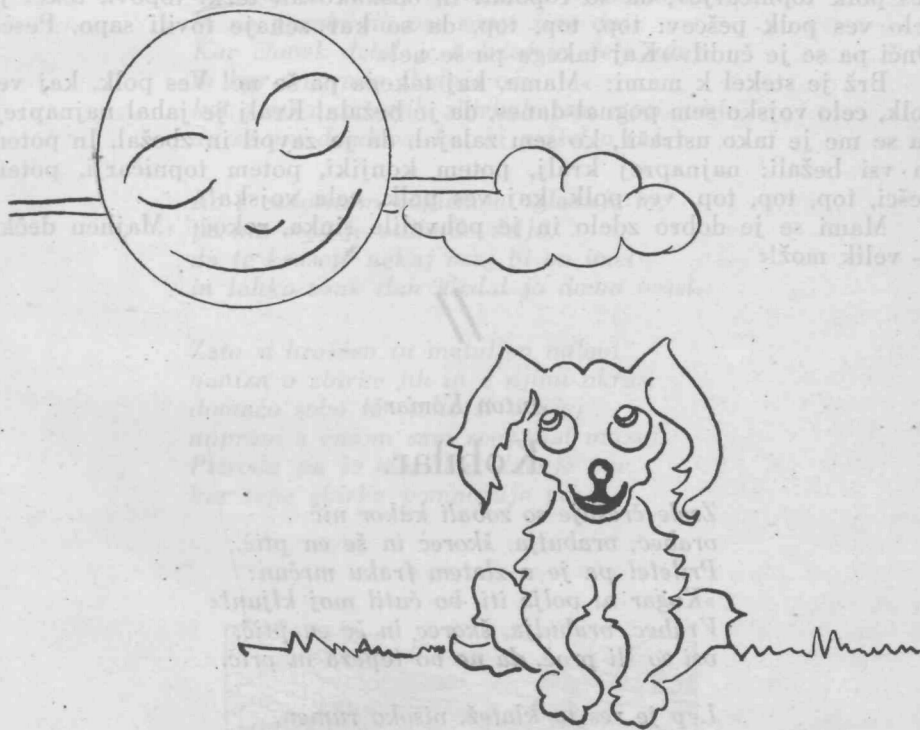
Janez Pucelj:

Domišljavec.

Ni bil star še eno leto ne — namreč pesek Onči. Ni bil star še eno leto in vendar se je imel za velikega junaka. Celó vrsto zgodb bi vam lahko povedal iz njegovega življenja, pólnege domišljavosti.

Kadar je po nebu veslala luna, polna in vsa okrogla kakor zadovoljen obraz debeluhov, takrat je pesek Onči — če ga ni premagala dremavica — sédel na zadnji nožici, milo zrl proti luni in lajal in zategal tako žalostno, kot da mu prizadeva kdo vnebovpijočo krivico. In zgodilo se je, da se je luna skrila za oblak. Tedaj se je pesek Onči obliznil, malo posmrkal in zadovoljno zagodel: »Pa sem jo ugnal; boji se me!« Zgodilo pa se je tudi, da se luna ni hotela skriti za oblak. Tedaj se je pesek Onči tudi obliznil, pa ne tako zadovoljno, malo posmrkal in zagodrnjal: »Gluha je, ne sliši me; sicer bi jo brž popihala!«

Tiste dni je vozil sosedov hlapec, Urbasov Blaž, gnoj na njive; bila je pač pomlad. Vozil je s krepkimi konji: žile so se natezale močnima mrhama in v solncu so se svetile zlate »šajbe« na komatih. Hlapec Blaž pa je pokal z bičem in žvižgal. Pesek Onči je sedel ob poti, mežikal v

solnce in premišljaj, kako silno je imeniten. Kadar je peljal mimo hlapec Blaž, vselej se je pesek Onči odtrgal s svojega sedeža, kot da mu je v trenutku kdo zakuril pod repom, in se zaganjal v možata konja. Konja sta možato prestavljala močne noge in se še zmenila nista za Ončijevo

bevskanje. Tudi hlapec Blaž je pokal z bičem, kož da imenitnega peskà še ne vidi. Pesèk Onči pa je vsak pot zvesto lajal in zvesto spremljal voz do konca vasi. Konja pa in hlapec se niso zmenili zanj. To početje se je Ončiju zdelo zamalo, tako zamalo, da se je ogorčen vračal in godrnjal: »To so tesla kmečka!«

Desetič je že peljal gnoj hlapec Blaž — bila je pač pomlad — in desetič ga je že spremljal pesèk Onči s svojim zabavljanjem. Tedaj je hlapec Blaž zamahnil z bičem kakor za prav mogočen pôk in vžgal peskà Ončija — kakor da se mu je ovila goreča žica okrog zadnji nog. »Jej, jej, jej,« je jokal Onči domov. »Jej, jej, jej!« Potem pa je umno pomislil, da ga je bolečina malodane kar minula: »Saj bi bil še ubil konja, zarobljenec kmečki, da bi ga bila ta zadela in bi je ne bil prestregel jaz!«

Ampak kaj takega pa še ne! Pesèk Onči je spet sedel ob poti in mimo je šel kar cel polk vojakov. Kaj cel polk! Cela vojska! Najprej je jahal na belem konju imeniten mož — biti je pač moral kralj sam — v solncu mu je sijala potegnjena sablja. In pesek Onči je tenko zalajal. Prav takrat, da, prav takrat je skoraj prav tako tenko zavpil tudi tisti imenitni mož, ki je jahal naprej na belem konju in se mu je bleščala sablja v solncu in ki je moral biti sam kralj.

»Od straha je zavpil, zbal se me je,« je pomislil Onči. In čudo! Ves polk, kaj ves polk, cela vojska se je pognala v tek: tekel je najprej tisti imenitni mož na belem konju, tekel je ves polk konjikov, tekel je potem ves polk topničarjev, da so ropotali in odskakovali težki topovi, tekel je celo ves polk pešcev: top, top, top, da so kar zehaje lovili sapo. Pesèk Onči pa se je čudil: »Kaj takega pa še ne!«

Brž je stekel k mami: »Mama, kaj takega pa še ne! Ves polk, kaj ves polk, celo vojsko sem pognal danes, da je bežala! Kralj je jahal najnaprej, pa se me je tako ustrašil, ko sem zalajal, da je zavpil in zbežal. In potem so vsi bežali: najnaprej kralj, potem konjiki, potem topničarji, potem pešci, top, top, top, ves polk, kaj ves polk, cela vojska!«

Mami se je dobro zdelo in je pohvalila sinka, rekoč: »Majhen dečko — velik mož!«

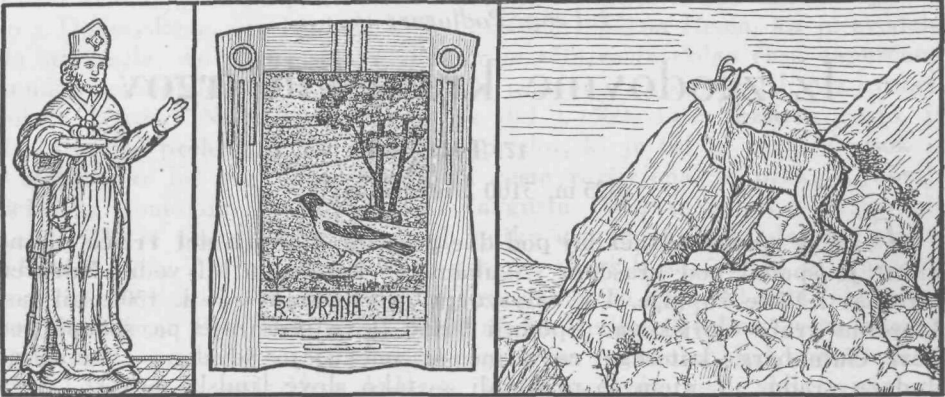
//

Anton Komar:

Kobilar.

*Zrele črešnje so zobali kakor nič
vrabec, vrabulja, škorec in še en ptič.
Priletel pa je v zlatem fraku mrčun:
»Kogar ni volja iti, bo čutil moj kljun!«
Vrabec, vrabulja, škorec in še en ptič,
vsi so šli proč, da ne bo tepeža in prič.*

*Lep je res ta klatež, visoko rumen,
z ženo zeleno pod jelšo poročen.
»Kje si pa ti bil?« začenja prepir,
čuti se nad tabo, ker je smelih manir.
Kmalu pojde na gosposki jug,
rad ga redko vidim — hvali naj ga drug.*

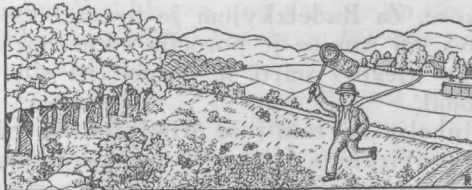
Fr. Rojec:

Obiskal je muzej.

Obiskal je muzej in videl v njem stvari,
 ki ne pozabi jih vse svoje žive dni.
 Kar človek delal je nekdaj in dela zdaj
 in kar mu rade gledajo oči,
 kot živo v krasnih zbirkah tam stoji, visi,
 da se mu dozdeva, kot bi prišel v raj.

Ko z radostnim pogledom ogleduje to,
 pa mu srcé je vdihnilo željó,
 da te krasote nekaj vsaj bi on imel
 in lahko vsak dan gledal jo doma vesel.

Zato si hroščev in metuljev nalovi,
 naniza v zbirke jih in z njimi okraši
 domačo sobo ter tako si v njej
 napravi s časom sam svoj mal muzej.
 Priroda pa še marsikaj daruje mu,
 kar lepe zbirke pomnožuje mu.

Iz zgodovine kranjskih trgov.

17. Tržič.

(525 m, 3100 prebivalcev.)

Tržič je spadal od nekdaj pod dve graščini. Gorenji del Tržiča (desna stran) je spadal pod graščino »Neuhaus«, s katero je bil vedno združen patronat tržiške župnije. Po Valvazorju je »Neuhaus« že l. 1305. bil last Albrehta grofa Goriškega.¹ Spodnji Tržič (leva stran) je pa spadal pod Stari Gutenberg, katerega razvaline se imenujejo še danes »razvaline Hudega gradu«. V njem so prebivali — tako slove ljudska povest — roparski vitezi. V tem gradu je zakleta grajska hči, ki čuva v kačo spreminjena velik zaklad. Na veliki skali rase drevesce, o katerem pravijo, da bo iz njega narejena zibel, in deček, ki se bo v njej zibal, bo rešil zakleto grajsko hčer in dobil vse zaklade. Grad so porušili Turki l. 1472. ali 1484., ko so tod mimo drli na Koroško. Prvotni gospodarji, podložni plemiči, so bili Gutenbergi, ki so pa — kakor njih nasledniki — navadno prebivali v trgu. Za njimi so gospodovali že 1400. Lambergi, Zwickel (luterani 1581). Leta 1640. je kupil graščino Karol pl. Jurič, ki jo je prodal Henrikom Paradajzarju iz Neuhaus. On je bil zadnji svojega rodu. Njegova hči Renata se je dvakrat omožila; prvič z Danijelom pl. Eck, drugič z Maksimiljanom Barbo. Ko je ovdovela, je prodala graščino Juliju Werneku (Brniškemu) l. 1680.

Graščino Neuhaus so imeli v lasti Paradajzarji. Ko so Paradajzarji s Henrikom v moškem kolenu izumrli, se je njegova drugorojena hči poročila z Julijem Brniškim. On je sprejel v trgu cesarja Leopolda I. (1657 do 1705) 5. septembra l. 1660. Pri njem je prenočilo cesarjevo spremstvo. Cesar sam je prenočil v trgu, v hiši Pavla Mally. Ta hiša je bila prej last Ignacija Javornika, lastnika tržiških fužin, in se omenja leta 1615. kot nepoboljšljiv tržiški luteran. Na pročelju Mallyjeve hiše je visela do francoske okupacije spominska tabla z napisom: »Röm. kais. Maie. Retirata«. Francozi so to tablo uničili.

Julij Brniški je združil obe graščini, Neuhaus in Gutenberg. V Valvazorjevem času (1689) je bil lastnik obeh graščin Adam Seifrid Turjaški. On je prenočil 25. avgusta 1728 cesarja Karola VI. (1711—1740) v gradu; zajtrkoval pa je cesar v hiši »Schuttin«. Njemu je sledil v tej posesti Jožef Marija Turjaški. Leta 1780. je prepustil vso posest svoji hčeri Franciški, ki se je omožila z grofom Strassoldo pl. Grafenberg. Hči tega zakona, Franciška, je stopila v zakon z Josipom Venceslavom grofom Radetzkyjem, ki je imel graščino tržiško l. 1807—1819. Za časa grofa Radetzkyja se je sezidal nov grad. Grof Radetzky je imel v lasti pilarno, tri kovačije in devet delavnic za kose. Za Radetzkyjem je prevzel vse Josip baron Dietrich († 1855). Njegova hči Ana se je poročila s knezom Ludovikom Sulkovskym pl. Bieliz. Po njegovi smrti je gospodaril sin Josip Maria, ki je pa kmalu vse poprodal.

Cesto preko Ljubelja so rabili že Rimljani. Iz Santika (Kranja) je držala rimska cesta v Virunum (Celovec) na Koroškem. Vrh Ljubelja je stal oltar solnčnega boga in boga vetrov. Je li že v rimskih časih bila pod Ljubeljem naselbina, se ne ve; mogoče je bila, ker je prehod zelo naporen.

¹ Glasnik št. 8.

Iz srednjega veka je znano, da je l. 1036. hitela iz spodnjih krajev, to je z Dolenjskega, čez Ljubelj krška grofica, blažena Hema, ko je zvedela, da sta padla oba njena sinova. Potem je bila cesta dolgo časa zapuščena, vendar popolnoma ne. Iz leta 1390. nam je znano, da so tovorili čez Ljubelj sol in železo.² Nadvojvoda Karol je dal l. 1569—1570 razširiti cesto, in da bi znižal prehod, je dal napraviti predor, ki je bil 12 čevljev visok in 9 širok. Par let prej, preden je bila cesta razširjena, je preko Ljubelja bežal iz domovine Primož Trubar (avgusta 1567) in se ni več povrnil. Leta 1578. je prepeljal po tej cesti veliko veliko armado koroški deželni glavar Khevenhüller. Z njo je udaril čez granico proti Bosni, da bi se maščeval za turška grozodejstva, izvršena na Kranjskem na spomlad tega leta, zlasti za opustošenje Bele Krajine in požig mesta Metlike. Turkom je ta armada sicer vzela več trdnjav, posebnega uspeha pa ni imela. Med vojaštvom se je bila razpasla nalezljiva bolezen, ki je pobrala večji del vojske. — Umetno cesto so dali čez Ljubelj narediti l. 1728., ko je napovedal cesar Karol VI. 24. avgusta svoj prihod na Kranjsko. Pri tej priliki so tudi razstrelili predor in naredili 130 m dolg in 34 m širok prekop.³ Za prihod cesarja Franca I. (1792—1835) so spet popravljali cesto po cesarjevem naročilu. Tod čez se je peljal 2. junija 1830. l. Dr. Jakob Zupan hvali skrb cesarjevo za Ljubeljsko cesto:

Prej Ljubljana bit nehala
 Ali vrh Ljubelja bo,
 Ko hvaliti jenjevala
 Patronijo Francovo.

Vrh ljubeljskega klanca so bile postavljene velikanske lope. Tu so prekladali blago. Zaradi plazov so vrh klanca in ob cesti imeli svoje čuvajnice cestni mojstri, ki so skrbeli za varnost te ceste.

Ob tej cesti se je razvijal današnji Tržič. Od dne 1. decembra 1926 je Tržič mesto in občina sama zase ter šteje okrog 2000 prebivalcev. V Tržiču je okrajno sodišče, ki spada pod srezko poglavarstvo v Kranju. Župnija Tržič šteje 4700 duš in spada pod kranjsko dekanijo. Oskrbuje jo župnik z dvema duhovnima pomočnikoma. Slovenska šola je petrazredna s 3 vzporednicami za dečke in petrazredna z 2 vzporednicama za deklice. Je pa v Tržiču tudi štirirazredna deška in dekliška meščanska šola. Poleg teh je v mestu še obrtno-nadaljevalna šola s tremi razredi.

Izmed vseh tržiških spomina vrednih dogodkov je najznamenitejši in najbolj žalosten — grozoviti požar dne 30. marca 1811. Ogenj je izbruhnil ob eni zjutraj v hiši kovača Mateja Klander v zgornjem koncu trga. Vsled močnega severnega vetra je upepelil 151 hiš in nad 100 delavnic. Zgorelo je tudi 75 ljudi. Tržiški župnik Valentin Prešeren (1807—1819) je poročal na škofijstvo: »Jokanje in tarnanje ter obupno tuljenje ljudstva se ne da popisati« (Das Weinen, Wehklagen und das bis an die Verzweiflung gränzende Heulen ist unbeschreiblich.) Ostala je le cerkev in 39 hiš. Cerkev so takrat ravno zidali. Začeli so bili z delom l. 1808. Toda prišla je vojska. Francozi so zasedli Tržič, na vse to pa je zadela trg še ta strašna šiba požara. Z zidanjem so morali prenehati ter so šele 1815. pričeli spet z delom. Tržani so imeli ta leta hude stiske. Ravno to leto je bila tudi velika draginja,

² Blätter aus Krain 1847, 85.

³ Glej sliko v letošnjem Vrtcu str. 90!

sledeči dve leti pa celo huda lakota. Akoravno se je tržiška cerkev zidala v zelo težavnih časih, je bilo vendar glavno delo dovršeno že meseca oktobra 1815. Slovesno je cerkev tega leta blagoslovil kranjski dekan Avguštin Sluga, posvetil pa 21 let pozneje knezoškof Anton Alojzij Wolf 12. junija 1836.

Cerkev sv. Andreja v mestu je bila zidana l. 1865., cerkev sv. Jožefa nad mestom pa l. 1804. Prvotne pa so stale že vse pred l. 1526, in župna je bila l. 1575. že spet nova zgrajena.

Meseca avgusta l. 1813. so premagali Avstrijci Francoze na Ljubelju in jih pognali proti Kranju. Francozi so železni obrti v Tržiču napravili tudi kvaro. Ob jezeru »Lago di Lovere« pri Vicenci so napravili sami tovarne in fužine za kose. Tja so odgnali iz Tržiča dobre delavce in obdali izvoz kós s 50% vrednosti, Francozi so ostali Tržičanom toliko v dobrem spominu, da so jim v najhujši sili, ob požaru, poslali iz blagajne 70.000 frankov v podporo.

Ciril Podržaj:

Nekje.

*Živé nekje trije dečki,
ki so pa poredni človečki.
Da niso poredni človečki,
bili bi srčkani dečki.*

*Živé nekje tri ptičke,
ki so pa dolgojezičke.
Da niso dolgojezičke,
bile bi srčkane ptičke.*

*Živé nekje tri mamice,
ki rabijo za šibe — slamice.
Da ni teh šib iz slamice,
bile bi prav pametne mamice.*

*Živé nekje trije očetje,
ki iščejo note za petje.
Ko najdejo note za petje,
pa bodo po notah očetje.*

Modrost v pregovorih domačih in tujih

Prasec, prešič.

Prešiči imajo dobro življenje, a dolgo ne traja.

Prešič se ceni po masti, a mož po časti.

Prasce pitamo, da jih koljemo.

Debel prešič ne uide mesarju.

Prasec se od besedi ne zredi.

Radi ščetin prešičev ne pitamo.

Prešiči in skopuhi koristijo šele po smrti.

Najzlobnejši prasec dobi največ zrnja.

Prasec, ki zadnji pride, dobi najbolj gosto jed.

Prešiču je tudi pesa lep dar.

Prešič ukrade, kar vidi.

Lenemu prešiču je tudi slab želod dober.

Lenemu prešiču je zemlja vedno zmrzla.

Prešič globoko rije.

Lačni prešiči glodajo korito.

Lačni prešiči najbolj rijejo.

Divji prešič korito prevrne.

Eno prase drugo umaže.

Prascu je kaluža najbolj všeč.

Prasec gre najrajši v mokro blato.

Če prešiča čehljaš, se ti v blato uleže.

Če se ti je prešič zgubil, ga išči na gnojišču.

Kdor se s prešiči peča, se umaže.

Vsi prešiči so v temi črni.

Prešiči, ki vkup leže, gredo neradi narazen.

Prešič se prime za rep, mož za besedo.

Drobiž.

Kako se je mačka maščevala.

V vasi Junintal na Litvi je povrgla mačka v hiši nekega kmeta pet mladičev. Mačka je prenesla mucke po nekaj dneh po mačji navadi iz shrambe, kjer so bile prišle na svet, v sobo, kjer je spala gospodarjeva hčerka.

Otrok se je seveda začel z mačicami igrati. Neroden in nekoliko krut, kakor so vsi otroci, je deklica z eno izmed mačic postopala nekoliko nemilo, da je mačica hudo zacvilila. Priletela je pa stara mačka in prizor vznemirjena motrila. Naenkrat je deklica mačico tako nesrečno spustila na kamenita tla, da se je hudo ranila. Stara je svoje mlade pobrala in odšla.

Toda drugo noč se je mačka vrnila, se splazila spečemu detetu na vrat in mu s strašnim ugrizom pregriznila goltanec. Dete so starši našli drugo jutro izkrvavljeno in mrtvo. Dogodek je kajpada hudo razburil vso vas. Stari ljudje pripovedujejo, da se je nekaj sličnega na Litvi že prigodilo in da so to čuli pripovedovati v svoji mladosti od prebivalcev neke vasi na ruski meji. Vsekakor je ta dogodek izreden, kakor je bilo izredno tudi to, da se je mlada mačica tako hudo poškodovala.

Koledarske zanimivosti.

Malo ljudi menda ve, da se novo stoletje nikoli ne začne v sredo, v četrtek ali v nedeljo. Mesec oktober se začne vedno z istim dnevom kakor julij; december z istim dnevom kakor september. Februar, junij in avgust se začne z istim dnevom v tednu. Ta pravila pa ne veljajo za leta, ki imajo sodo število dni. Navadno, torej neprestopno leto se začne in konča vedno z istim dnevom v tednu. Koledarji pa so si do zadnje podrobnosti enaki vsakih 28 let.

Potrpežljivo drevo.

V Transvaalu v Južni Afriki so limonino drevo obrezali tako, da so mu pustili samo tri veje: na eno vejo so vcepili oranžo, na drugo trto, tretjo so pa pustili kot citrono. Drevo je rodilo vse tri sadce; najprej dozoriijo oranže in citrone, nato trta. Tudi listje je barvano na tri vrste.

Svetovni rekord za drobno pisavo je do nedavnega imel neki Španec, ki je napisal na navadno dopisnico 4760 besedi. Ta rekord je presegel Nemeč Frauenberger, ki je napisal na zadnjo stran dopisnice 115 vrstic s 5413 besedami. Za svoj trud je rabil 16 ur. Neki Siegfried Greiderer pa je te dni poslal uredništvu nekega dunajskega lista dopisnico, kjer je bilo napisanih na zadnji strani 5460 besedi, ki jih je napisal pred pričami v 15 urah.

Rešitve v 9. številu:

Konjičev skok.

(D. D.)

Ne zveni mi, ne zveni!

Najprva, najlepša cvetica pomladi!

Kot danes na solnčni kraljuješ livadi,

procvetaj še v pozni jeseni mi —

ne zveni mi, ne zveni mi!

(Sim. Gregorčič.)

Pisane črepinje.

(D. D.)

Ni človeka brez imena,
in sejalca brez semena.
Ni krmarja brez krmila,
ne lekarne brez zdravila.
Ni učenca brez učilne,
ni krčmarja brez gostilne.
Ni ga kmeta brez orala,
ni krojača brez likala.
Ni ga mesta brez župana,
ladje ne brez kapetana.
Ni pisarja brez peresa,
in mizarja ni brez lesa.
Ni je cerkve brez oltarja,
ne države brez denarja.
Ni je kuhinje brez skleda,
šolske table ne brez krede.
Ni ga morja brez valovja,
ni je gore brez skalovja.
Ni pomladi brez brstenja,
ne poletja brez grmenja.
Ni bogastva brez beliča,
ne adventa brez božiča.

Ni štedilnika brez lonca,
in teh »pisanih črepinj« brez konca.

Magičen lik.

(D. D.)

1	V	O	D	A								
2	O	S	E	M								
3	D	E	T	E								
4	A	M	E	R	I	K	A					
				5	I	V	A	N				
				6	K	A	V	A				
				7	A	N	A	L	I	Z	A	
								8	I	Z	I	D
								9	Z	I	M	A
								10	A	D	A	M

Našim dragim prijateljem.

Pred Vami je deseta številka »Vrtca« iz leta 1930/31, in je 61. letnik našega lista s tem zaključen. Ko pregledujemo ta letnik »Vrtca«, menimo, da že njegova vsebina upravičuje njegov nadaljnji obstoj, želi ga pa tudi širni krog njegovih naročnikov, čitateljev in podpornikov. Vsem le-tem ob sklepu lista naša prisrčna zahvala! Med letom smo od njih mnogih dobivali dokazila, da jim je prejemanje lista všečno, ljubo, celo težko pričakovano. Ko se oziramo nazaj, nam njih topla zvestoba dobro dé, ob misli in načrtu za bodoče delo pa nam je močna opora in vzpodbuda.

Posebno zahvalo smo pa dolžni vsem marljivim sotrudnicam in sotrudnikom, ki so nas podpirali z leposlovnimi prispevki, z risbami in ugankarskim blagom. Priporočamo se vsem še za nadaljno dobrodošlo pomoč in sodelovanje.

Zdaj med počitnicami pa se zlasti naši naročniki obrnite z živo besedo do prijateljev in znancev doma, v koloniji, v skavtskem taborišču in kjerkoli boste uživali ugodno, zdravo lepoto šolskega odmora. Povejte jim, kako prijetno je, družno živeti z dobrim prijateljem — mladinskim listom, kako pridobiva mlad človek iz dobrega čtiva novih vrednot. Pokažite jim naš list, da bodo videli, kako je tudi oblikovno na višku; povejte jim, da bo tudi zanaprej mikaven in poučen v besedi, prikupljiv in lep v sliki in risbi. Na delo torej, dragi prijatelji, za dober mladinski tisk in jeseni na zanesljivo prijetno svidenje! Prva dvoštevilka »Vrtca« in »Angelčka« bo izšla sredi septembra, ker nam je razpošiljatev radi mnogih preselitev začetkom septembra še otežkočena.

Naročnina za prihodnje leto bo taka: »Vrtec« s prilogo »Angelček« (10 številk) bo veljal 20 Din, »Angelček« sam pa 5 Din. — Naročila sprejema »Uprava Vrta in Angelčka« v Ljubljani, Sv. Petra cesta št. 80. — Čekovni račun uprave ima številko 10.470.

NAŠI RAZGOVORI

Josip G.:

Mamici.

O ko bil bi zvezda jasna,
zvezda lepa vrh neba,
da svetloba moja krasna
božala bi solzna tla.

Prvi žarek bi svetlobe
Tebi, mamica, poslal.
Mati, Tvoje bi milobe
bil to majhen, majhen val.

Zvezdica ne morem biti,
priden bom zato otrok.
Ti poskušal bom vrniti,
kar si dala mi dobrot.

A. Maksimov:

Čukov Miha.

Čukov Miha	Muc ga štrne,
kašo piha,	Miha brčne,
muc ga gleda,	kašo zlije,
mu preseda,	sline pije,
da mu Miha	grdo gleda,
kašo je.	se jezi.

Žerjav Mirko:

Ribič

Po jezeru čolnič plava,
ribič mlad v njem sedi,
noč je temna, vse že spava,
sam z valovi se bori.

Težko je nocoj veslati,
prazen čolnič je njegov,
dolgo čaka v koči mati,
kdaj se vrne sin domov.

Pozno šipe zaječijo,
morda trka pa spomin...
Solze materi spolzijo — —
res ne vrne se več sin.

Janez Stepan:

Pogled v naravo.

Prekrasen se mi zdi pogled
v pomladni zeleneči svet,
tam gozdič, loka vsa cveteča,
kako narava si ljubeča!

Tam vas vsa belo je odeta
od sadnega je drevja sveta,
tam griček ves je rožno bel,
v njem ptičji poje roj vesel.

Klančar Hanzek: To vsi vemo, kajne, kako lep je mesec maj, čas dehtečega cvetja, čas posebnega češčenja Marije, kraljice rož, Matere vseh nedolžnih, ki so njih duše kakor najlepše rože? »Dolgo so še klečali in nepremično zrl na Marijo in njih ustnice so šepetale: Marija, naša mamica... Tvoji smo...«
Nacek iz Korotana: Le oglasi se še. Ostali dve pesmici še nista za naš kot. Tista »bolest silna« se mi kar nič ne dopade, da veš! Pozdravljen!

Prus Jože: Pesemca še ni! Mogoče boš še kdaj kakšno zakrožil, posebno kadar ne poslušas radia, ki ti sicer dolgčas preganja. Mlad fant, pa dolgčas! To ne gre vkup. Le prazne glave dolgčas mori, tvoja pa ni prazna, se mi zdi. Zdrav!

J. H.: Brez podpisa! Tudi ti opevaš pomlad — tudi ti si jo težko pričakoval(a). Drugič se podpišeš, kajne?

Vasovalec.